

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
правових висновків палат
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
за 2018–2023 роки

Зміст

1. Спори, що виникають із земельних правовідносин	4
1.1. Щодо правових наслідків укладення нового договору оренди земельної ділянки до закінчення строку дії попереднього договору оренди	4
2. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів	6
2.1. Щодо виконання зобов'язання та припинення поруки	6
2.2. Щодо необхідних умов для визнання недійсним оспорюваного правочину	8
2.3. Щодо застосування статті 617 ЦК України та специфічності договірних відносин, що існують між оператором державних лотерей та гравцем	10
2.4. Щодо стягнення боргу за договором постачання теплової енергії та гарячої води	12
2.5. Щодо правових наслідків відсутності підпису позичальника на Умовах та правилах надання банківських послуг	14
2.6. Щодо належного виконання зобов'язання	16
3. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	18
3.1. Щодо оспорювання актового запису про народження дитини, який вчинено до 1 січня 2004 року, після досягнення дитиною повноліття, а також про можливість захисту прав позивача в порядку статті 56 КпШС України та неможливість застосування до спірних правовідносин частини третьої статті 136 СК України	18
4. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди	21
4.1. Щодо обов'язку страховика здійснити страхову виплату в разі заподіяння шкоди третім особам під час дорожньо-транспортної пригоди особою, яка правомірно володіє забезпеченим транспортним засобом, проте не має посвідчення на право керування транспортним засобом відповідної категорії	21
4.2. Щодо правонаступництва ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» усіх прав та обов'язків ДП «Добропіллявугілля»	24
5. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин	26
5.1. Щодо права кредитора на вимогу до спадкоємців	26
6. Справи окремого провадження	28
6.1. Щодо правового значення факту постійного проживання особи на території України станом на 24 серпня 1991 року для видачі паспорта	

громадянина України замість втраченого або викраденого	28
7. Питання процесуального права	30
7.1. Щодо об'єднання в одне провадження позовних вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства	30

1. Спори, що виникають із земельних правовідносин

1.1. Щодо правових наслідків укладення нового договору оренди земельної ділянки до закінчення строку дії попереднього договору оренди

Для визнання недійсним договору оренди землі необхідним є встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду, у зв'язку з укладенням оспорюваного договору.

Саме по собі укладення другого договору оренди тієї самої земельної ділянки, коли був чинним інший договір оренди цієї ж земельної ділянки, не свідчить про наявність порушеного (невизнаного або оспорюваного) права чи інтересу позивача як власника земельної ділянки та орендодавця

04 вересня 2019 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до товариства з обмеженою відповідальністю «Виробниче підприємство «Еко-Нива» (далі – ТОВ «ВП «Еко-Нива») про визнання недійсним договору оренди землі.

Судами встановлено, що 02 січня 2008 року між селянським фермерським господарством «Ранок-В» (далі – СФГ «Ранок-В») та ОСОБА_2 укладено договір оренди земельної ділянки, яка розташована на території Воскодавинецької сільської ради, строком на 10 років. Цей договір було зареєстровано 01 квітня 2008 року у Вінницькій регіональній філії державного підприємства «Центр ДЗК».

Відповідно до свідоцтва про право на спадщину за законом від 06 грудня 2016 року у порядку спадкування після смерті ОСОБА_2 позивачу належить земельна ділянка площею 4,5924 га, розташована на території Воскодавинецької сільської ради Козятинського району Вінницької області.

02 лютого 2017 року між товариством з обмеженою відповідальністю «Виробниче товариство «Агро-Капітал» (далі – ТОВ «ВТ «Агро-Капітал») та позивачем укладено договір оренди зазначеної земельної ділянки строком на 7 років, який зареєстровано 15 лютого 2017 року.

01 липня 2017 року між ТОВ «ВП «Еко-Нива» та ОСОБА_1 укладено договір оренди цієї самої земельної ділянки строком на 7 років, який зареєстровано 09 серпня 2017 року.

У березні 2018 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ТОВ «ВП «Еко-Нива», просила визнати недійсним договір оренди земельної ділянки, укладений 01 липня 2017 року між нею і ТОВ «ВП «Еко-Нива», та скасувати його державну реєстрацію.

Заочним рішенням міськрайонного суду позов задоволено з тих підстав, що укладення оспорюваного договору оренди земельної ділянки відбулося під впливом обману. При цьому договори оренди земельної ділянки укладені

ТОВ «ВТ «Агро-Капітал» і ТОВ «ВП «Еко-Нива» під час дії договору оренди землі від 02 січня 2008 року, укладеного між ОСОБА_2 та СФГ «Ранок-В». Одночасне існування державної реєстрації кількох прав оренди на одну і ту саму земельну ділянку суперечить Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», що є підставою недійсності договору відповідно до статей 203, 215, 230 ЦК України.

Апеляційний суд, скасовуючи заочне рішення суду першої інстанції та відмовляючи в задоволенні позову, керувався тим, що висновок суду про укладення договору оренди земельної ділянки під впливом обману є необґрунтованим. Крім того, укладення нового договору оренди до закінчення строку дії договору оренди, укладеного попереднім власником земельної ділянки з іншим орендарем, є порушенням права попереднього орендаря, у цьому випадку СФГ «Ранок-В», новим власником земельної ділянки ОСОБА_1, і ніяким чином не порушують прав останньої як власника земельної ділянки та орендодавця.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Частиною четвертою статті 124 ЗК України передбачено, що передача в оренду земельних ділянок, які перебувають у власності громадян і юридичних осіб, здійснюється за договором оренди між власником земельної ділянки і орендарем.

Сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (частина перша статті 627 ЦК України).

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про оренду землі» договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

Відповідно до статті 27 Закону України «Про оренду землі» орендареві забезпечується захист його права на орендовану земельну ділянку нарівні із захистом права власності на земельну ділянку відповідно до закону.

Тлумачення змісту статті 230 ЦК України дає змогу зробити висновок, що під обманом розуміють умисне введення в оману сторони правочину його контрагентом щодо обставин, які мають істотне значення.

Обман, що стосується обставин, які мають істотне значення, має доводити позивач як сторона, яка діяла під впливом обману. Отже, стороні, яка діяла під впливом обману, необхідно довести: по-перше, обставини, які не відповідають дійсності, але які є істотними для вчиненого нею правочину; по-друге, що їх наявність не відповідає її волі перебувати у відносинах, породжених

правочином; по-третє, що невідповідність обставин дійсності викликана умисними діями другої сторони правочину.

Верховний Суд зазначив, що доказів про умисне введення в оману позивача під час укладення оспорюваного договору оренди землі від 01 липня 2017 року з ТОВ «ВП «Еко-Нива», про укладення договорів оренди з ТОВ «ВТ «Агро-Капітал» та з ТОВ «ВП «Еко-Нива» на умовах, які не відповідали домовленостям, визначеним сторонами раніше до суду не надано. Крім того, обставина укладення між ТОВ «ВП «Еко-Нива» та ОСОБА_1 договору оренди землі на час, коли був чинним інший договір оренди цієї самої земельної ділянки, сама по собі не свідчить про наявність порушеного (невизнаного чи оспорюваного) права чи інтересу позивача як власника земельної ділянки та орендодавця.

Враховуючи викладене, Верховний Суд дійшов висновку, що для визнання недійсним договору оренди землі необхідним є встановлення, чи порушується (не визнається або оспорюється) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду, у зв'язку з укладенням оспорюваного договору. Саме по собі укладення другого договору оренди цієї самої земельної ділянки, коли був чинним інший договір оренди цієї ж земельної ділянки, не свідчить про наявність порушеного (невизнаного чи оспорюваного) права чи інтересу позивача як власника земельної ділянки та орендодавця.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 4 вересня 2019 року у справі № 133/784/18 (провадження № 61-10762свп19) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84449378>.

2. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

2.1. Щодо виконання зобов'язання та припинення поруки

Зміни поточної вартості автомобіля, передбачені умовами угоди та обумовлені зміною вартості автомобіля протягом дії угоди, не призводять до зміни обсягу відповідальності поручителя і припинення поруки, якщо поручителі надали свою згоду на такі зміни, підписавши договір поруки

12 грудня 2018 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Авто Просто» (далі – ТОВ «Авто Просто») до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення боргу.

Судами встановлено, що в травні 2011 року між ТОВ «Авто Просто» та ОСОБА_1 укладено угоду, предметом якої є надання учаснику послуг системи «Авто Так», спрямованих на придбання автомобіля «Daewoo Lanos».

У січні 2012 року ТОВ «Авто Просто» уклало з ОСОБА_2 і ОСОБА_3 договір поруки, згідно з яким кожен із співпоручителів зобов'язався відповідати перед

товариством у разі невиконання ОСОБА_1 зобов'язань за укладеною ним угодою. Договір поруки діє до 31 травня 2024 року.

У липні 2016 року ТОВ «Авто Просто» звернулося до суду з позовом до відповідачів, посилаючись на те, що ОСОБА_1 уклав угоду з метою придбання автомобіля «Daewoo Lanos», однак він скористався передбаченим у додатку 2 до угоди правом і звернувся до товариства із заявою про надання автомобіля іншої марки, а саме ВАЗ 21104, який було зареєстровано на його ім'я. Інших змін до угоди, зокрема і щодо зміни вартості внесків у зв'язку із заміною автомобіля, сторони не вносили.

З лютого 2015 року ОСОБА_1 припинив сплачувати внески, в результаті чого утворилася заборгованість.

Рішенням районного суду в задоволенні позову відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції керувався тим, що дії позивача свідчать про нечесну підприємницьку діяльність, товариство не мало відповідного дозволу (ліцензії) на надання послуги. Поруку за договорами поруки припинено, оскільки без згоди поручителів збільшено їхню відповідальність.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції та задовольняючи позов, керувався тим, що у зв'язку з неналежним виконанням ОСОБА_1 умов укладеної угоди утворилася заборгованість, яка підлягає стягненню з відповідачів у солідарному порядку.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Порука є спеціальним додатковим майновим заходом впливу, спрямованим на забезпечення виконання основного зобов'язання.

Підставою для поруки є договір, що встановлює зобов'язальні правовідносини між особою, яка забезпечує виконання зобов'язання боржника, та кредитором боржника.

Обсяг зобов'язань поручителя визначається як умовами договору поруки, так і умовами основного договору, яким визначено обсяг зобов'язань боржника, забезпечення виконання яких здійснює поручитель (частини перша та друга статті 553 ЦК України).

Відповідно до частини першої статті 559 ЦК України порука припиняється, зокрема у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності.

Тобто закон пов'язує припинення договору поруки зі зміною основного зобов'язання за відсутності згоди поручителя на таку зміну та за умови, що така зміна призведе до збільшення обсягу відповідальності поручителя, а не зі зміною будь-яких інших умов основного договору.

Отже, правове значення має, чи відбулося збільшення обсягу відповідальності поручителя під час виконання боржником основного зобов'язання. У справі, що переглядалася, під час виконання ОСОБА_1 угоди,

у зв'язку зі зміною виробником поточної ціни автомобіля на час сплати відповідного платежу, розмір внесків збільшувався.

Згідно з пунктом 2.5 договору поруки сторони погодили, що протягом дії договору у випадках зміни умов угоди, якщо можливість цих змін прямо передбачена угодою, у випадках зміни розміру зобов'язань, забезпечених порукою та/або зміни строків виконання зобов'язань, якщо такі зміни здійснюються на підставах, передбачених основним зобов'язанням, відповідні зміни вносяться лише до угоди, і не потребують внесення змін до цього договору. На внесення передбачених цим пунктом змін співпоручителі надають згоду під час підписання цього договору.

Зазначена умова договору поруки є результатом досягнення домовленості між сторонами, які є вільними у визначенні змісту зобов'язань за договором та будь-яких інших умов своїх взаємовідносин, що не суперечать законодавству України.

Вказаний договір в цій частині не визнавався недійсним у встановленому законом порядку.

Ураховуючи наведене, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що зміни поточної вартості автомобіля передбачені умовами угоди і обумовлені зміною вартості автомобіля протягом дії угоди, а тому вони не призвели до зміни обсягу відповідальності поручителів і припинення поруки, оскільки поручителі, підписавши договір поруки, на такі зміни надали свою згоду.

З урахуванням викладеного Верховний Суд дійшов висновку про те, що за умови неналежного виконання відповідачами зобов'язань, які виникли на підставі підписаних між сторонами правочинів, дійсність яких не оспорена, позов ТОВ «Авто Просто» підлягає задоволенню.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 грудня 2018 року у справі № 591/3876/16-ц (провадження № 61-1160свп17) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78680518>.

2.2. Щодо необхідних умов для визнання недійсним оспорюваного правочину

Для визнання судом правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується (не визнається або оспорюється) суб'єктивне цивільне право чи інтерес особи, яка звернулася до суду. Як наявність підстав для визнання оспорюваного правочину недійсним, так і порушення суб'єктивного цивільного права або інтересу особи, яка звернулася до суду, мають установлюватися саме на момент вчинення оспорюваного правочину

17 червня 2021 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до публічного акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк» (далі – ПАТ КБ «ПриватБанк»), ОСОБА_2, треті особи: товариство з обмеженою відповідальністю «Епсілон-Бізнес» (далі – ТОВ «Епсілон-Бізнес»), ОСОБА_3, ОСОБА_4, приватний нотаріус Дніпровського міського нотаріального округу, в якому просила визнати недійсним договір іпотеки, укладений 30 січня 2008 року між ОСОБА_2 та ПАТ КБ «ПриватБанк».

Суди встановили, що ОСОБА_2 у січні 2008 року передала належні їй майнові права на об'єкт незавершеного будівництва в іпотеку на підставі оспорюваного договору. Позивач набула квартиру у власність на підставі договору дарування від 27 жовтня 2011 року, тобто після укладення оспорюваного договору іпотеки.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. Рішення судів мотивовано тим, що предметом іпотеки може бути об'єкт незавершеного будівництва або інше нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця після укладення іпотечного договору, за умови, що іпотекодавець може документально підтвердити право на набути ним у власність відповідне нерухоме майно у майбутньому, а позивач не була стороною договору іпотеки та не довела порушення її прав та охоронюваних законом інтересів.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

У приватному праві недійсність (нікчемність чи оспорюваність) може стосуватися або «вражати» договір, правочин, акт органу юридичної особи, державну реєстрацію чи документ.

У ЦК України закріплений підхід, при якому оспорюваність правочину конструюється як загальне правило. Навпаки, нікчемність правочину має місце тільки у разі, коли існує пряма вказівка закону про кваліфікацію того або іншого правочину як нікчемного.

Оспорюваний правочин визнається недійсним судом, якщо одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом (частина третя статті 215 ЦК України). Правочин, недійсність якого не встановлена законом (оспорюваний правочин), породжує правові наслідки (набуття, зміну або припинення прав та обов'язків), на які він був направлений до моменту визнання його недійсним на підставі рішення суду. Оспорювання правочину відбувається тільки за ініціативою його сторони або іншої заінтересованої особи шляхом пред'явлення вимог про визнання правочину недійсним (позов про оспорювання правочину, рецисорний позов).

Натомість нікчемним є той правочин, недійсність якого встановлена законом і для визнання його недійсним не вимагається рішення суду (частина

друга статті 215 ЦК України). Нікчемність правочину конструюється за допомогою «текстуальної» недійсності, оскільки вона існує тільки у разі прямої вказівки закону. Така пряма вказівка може втілюватися, зокрема, в термінах «нікчемний», «є недійсним». Нікчемний правочин, на відміну від оспорюваного, не створює юридичних наслідків, тобто не «породжує» (змінює чи припиняє) цивільних прав та обов'язків.

Тлумачення змісту статей 215, 216 ЦК України свідчить, що для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду. Як наявність підстав для визнання оспорюваного правочину недійсним, так і порушення суб'єктивного цивільного права або інтересу особи, яка звернулася до суду, має встановлюватися саме на момент вчинення оспорюваного правочину.

У справі, що переглядалася, звертаючись з позовом, ОСОБА_1 посилалась на те, що договір іпотеки є недійсним в силу статей 203, 215 ЦК України, як такий, що укладений з порушенням вимог статті 5 Закону України «Про іпотеку» (в редакції, яка була чинною на час виникнення спірних правовідносин).

Відмовляючи у задоволенні позову, суди зробили правильний висновок, що позивач не була стороною договору іпотеки і відсутнє порушення її суб'єктивного цивільного права або інтересу саме на момент укладення оспорюваного договору іпотеки.

За таких обставин Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду судові рішення залишив без змін та відступив від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, викладеного в постанові від 19 лютого 2020 року у справі № 761/22265/17 (провадження № 61-5216св19), в якій суд за аналогічних обставин дійшов висновку про наявність підстав для часткового задоволення позову, вважаючи право позивача на спірне майно порушеним та обраний ним спосіб захисту ефективним.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 червня 2021 року у справі № 761/12692/17 (провадження № 61-37390свп18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97926353>.

2.3. Щодо застосування статті 617 ЦК України та специфічності договірних відносин, що існують між оператором державних лотерей та гравцем

Положення статті 617 ЦК України містять підстави звільнення (випадок, непереборна сила) саме від відповідальності за порушення зобов'язання,

а не від виконання договірною зобов'язання, тому цю статтю не можна застосовувати як підставу, що виключає виконання договірною зобов'язання.

Правове регулювання цивільних відносин між оператором державних лотерей та гравцем, які по суті є договірними, здійснюється спеціальними нормами Закону України «Про державні лотереї в Україні», умовами проведення державних лотерей. Грошове зобов'язання здійснити виплату призу державної лотереї виникає за сукупності таких умов: пред'явлення гравцем лотерейного білета, проведення оператором державних лотерей або уповноваженою ним особою експертизи лотерейного білета, відсутність визнання оператором державної лотереї білета невігравшим

14 листопада 2018 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за її позовом до приватного акціонерного товариства «Патріот» (далі – ПАТ «Патріот»), третя особа – товариство з обмеженою відповідальністю «Укрспецполіграфія» (далі – ТОВ «Укрспецполіграфія»), про стягнення несплаченого виграшу, інфляційних втрат, трьох процентів річних та відшкодування моральної шкоди.

Судами встановлено, що лотерейний білет Державної миттєвої лотереї «Своє Житло» першої серії, № 190104601043, визнаний таким, що не є вигравшим та дійсним, оскільки встановлено порушення наявності всіх захисних елементів лотерейного білета, а також порушення розподілу призового фонду і достовірності інформації, нанесеної на полі зі змінною гральною комбінацією під час їх виготовлення.

За результатами першого неповного дня розповсюдження лотерейних білетів до відповідача звернулися особи з 14 лотерейними білетами першої серії з максимальним супервиграшем, перелік яких вказаний в акті експертизи, що була проведена Управлінням державної політики у сфері пробірною нагляду документів суворої звітності Міністерства фінансів України, що неможливо згідно з Умовами випуску та проведення лотереї.

За результатами проведення експертизи лотерейного білета ПАТ «Патріот» повідомило позивача про визначення її лотерейного білета як невігравшого, а відтак – про відмову у виплаті виграшу та запропонувало відшкодувати вартість придбаного позивачем лотерейного білета та отримати компенсацію іншої підтвердженої шкоди, спричиненої їй.

Рішенням районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди застосували статтю 617 ЦК України і зробили висновок, що порушення нанесення інформації на ігровому полі білетів лотереї є випадком, а тому відповідач звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання.

Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Положення статті 617 ЦК України містять підстави звільнення (випадок, непереборна сила) саме від відповідальності за порушення зобов'язання, а не за виконання договірною зобов'язання. Тому статтю 617 ЦК України не може бути застосовано як підставу, що виключає виконання договірною зобов'язання.

Тлумачення змісту пункту 1 частини другої статті 11 ЦК України, частини четвертої статті 10, частин п'ятої та восьмої статті 12 Закону України «Про державні лотереї в Україні» свідчить, що між оператором державних лотерей та гравцем виникають цивільні відносини. По своїй суті такі відносини є договірними.

Специфічність договірних відносин, що існують між оператором державних лотерей та гравцем, полягає в тому, що їх правове регулювання відбувається спеціальними нормами Закону України «Про державні лотереї в Україні», умовами проведення державних лотерей.

Грошове зобов'язання здійснити виплату призу державної лотереї виникає за сукупності таких умов: пред'явлення гравцем лотерейного білета; проведення оператором державних лотерей або уповноваженою ним особою експертизи лотерейного білета; відсутність визнання оператором державної лотереї білета невіграшним. Відсутність умов, необхідних для виплати призу державної лотереї, свідчить, що грошове зобов'язання з виплати призу між гравцем та оператором державної лотереї не виникло.

Оскільки відсутні умови, необхідні для виплати призу державної лотереї, і, відповідно, грошове зобов'язання з виплати призу між гравцем та оператором державної лотереї не виникло, Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду рішення судів попередніх інстанцій скасував, у задоволенні позову відмовив з інших правових підстав.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 757/58385/16-ц (провадження № 61-17601свп18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78044527>.

2.4. Щодо стягнення боргу за договором постачання теплової енергії та гарячої води

Постачання теплової енергії та гарячої води здійснюється не квартирі як об'єкту права власності, а певному суб'єкту (власнику, співвласнику, наймачу, суб'єкту сервітуту тощо), який проживає у квартирі. З урахуванням цього постачальник самостійно визначає особу або осіб, які є споживачами за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу і мають відповідати за позовом про стягнення відповідної заборгованості

04 вересня 2019 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом Обласного

комунального виробничого підприємства теплового господарства «Лубнитеплоенерго» (далі – ОКВПТГ «Лубнитеплоенерго») до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення заборгованості за надані послуги з централізованого опалення місць загального користування.

Судами встановлено, що відповідачі зареєстровані та є власниками квартири АДРЕСА_1, що відключена від мережі централізованого опалення та гарячого водопостачання у зв'язку з облаштуванням автономного джерела теплозабезпечення.

Позивач провів розрахунок кількості теплової енергії, що витрачається розподільчими трубопроводами приміщень загального користування багатоквартирного житлового будинку при відключенні окремих квартир від системи централізованого опалення.

Згідно з довідкою від 07 липня 2016 року Лубенського комунального житлово-експлуатаційного управління, яке є балансоутримувачем багатоквартирного будинку АДРЕСА_1, у будинку є внутрішньобудинкова система централізованого опалення. Між сторонами немає письмового договору про надання послуг з опалення місць загального користування, проте позивач такі послуги надає, а відповідачі ними користуються, від них не відмовлялися, тому зобов'язані їх оплачувати.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, позов задоволено, стягнуто солідарно з відповідачів на користь позивача борг за спожиту теплову енергію за опалення місць загального користування.

Верховний Суд рішення судів попередніх інстанцій залишив без змін та звернув увагу на таке.

Відповідно до частини першої статті 714 ЦК України за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання. Тлумачення як положень частини першої статті 714, так і інших норм глави 54 ЦК України дає змогу стверджувати, що договір, на підставі якого відбувається постачання теплової енергії та гарячої води споживачу, є видом договору купівлі-продажу.

Тлумачення змісту частини першої статті 714 ЦК України дає змогу зробити висновок, що постачання теплової енергії та гарячої води здійснюється не квартирі, як об'єкту права власності, а певному суб'єкту (власнику, співвласнику, наймачу, суб'єкту сервітуту тощо), який проживає в квартирі. З урахуванням цього постачальник самостійно визначає особу або осіб, які є споживачами за договором постачання енергетичними та іншими ресурсами

через приєднану мережу і мають відповідати за позовом про стягнення відповідної заборгованості.

Відповідно до статті 526 ЦК України цивільне законодавство містить загальні умови виконання зобов'язання, що полягають у його виконанні належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Це правило є універсальним і підлягає застосуванню як до виконання договірних, так і недоговірних зобов'язань. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання.

У пункті 28 Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної і гарячої води, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2005 року № 630, передбачено, що споживачі, які встановили у квартирі багатоквартирного будинку індивідуальні (автономні) системи опалення, оплачують послуги з централізованого опалення місць загального користування будинку відповідно до методики, що затверджується центральним органом виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства.

Ураховуючи наведене, суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків, що нарахування оплати за опалення місць загального користування позивачем здійснюється відповідно до законодавства та існуючих нормативних документів, відповідачі цю послугу фактично отримують, а тому повинні її оплачувати.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 4 вересня 2019 року у справі № 739/2869/16-ц (провадження № 61-18580свп18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84449355>.

2.5. Щодо правових наслідків відсутності підпису позичальника на Умовах та правилах надання банківських послуг

Умови та правила надання банківських послуг, які не містять відомостей щодо часу їх затвердження, строку дії, підпису позичальника, а також відомостей про те, що останній ознайомлений саме з такими Умовами, не можна вважати складовою частиною укладеного між сторонами кредитного договору

24 липня 2019 року Верховний Суд у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу публічного акціонерного товариства комерційного банку «ПриватБанк» (далі – ПАТ КБ «ПриватБанк», банк) у справі за позовом ПАТ КБ «ПриватБанк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором у розмірі 13 160,69 грн.

Судами встановлено, що у березні 2013 року між сторонами укладено кредитний договір, за умовами якого банк надав ОСОБА_1 кредит зі сплатою

відсотків за користування кредитом у розмірі 0,12 % на рік на суму залишку заборгованості за кредитом. Банк свої зобов'язання перед відповідачем відповідно до укладеного договору виконав у повному обсязі, проте останній свої зобов'язання за кредитним договором порушив, внаслідок чого утворилась заборгованість перед банком. Кредитний договір між сторонами укладений шляхом підписання відповідачем заяви позичальника, додатками до якої є Умови та правила надання банківських послуг (далі – Умови).

Заочним рішенням районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, позов задоволено частково, стягнуто з відповідача на користь банку заборгованість за кредитним договором у розмірі 3 667,11 грн та судовий збір. У задоволенні вимог про стягнення пені за несвоєчасне виконання умов кредитного договору та штрафу відмовлено. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій мотивовано тим, що у заяві позичальника відсутній розмір пені, є лише посилання на те, що її розмір встановлений Умовами, але позивач не надав суду належних і допустимих доказів, які б підтверджували, що саме з цими Умовами був ознайомлений відповідач, підписуючи заяву позичальника, оскільки вони не містять його підпису. Крім того, в заяві не передбачено, що при порушенні відповідачем зобов'язань за договором він зобов'язаний сплатити штраф.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

За змістом статті 634 ЦК України договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору.

Оскільки умови договорів приєднання розробляються банком, тому вони повинні бути зрозумілі усім споживачам і доведені до їх відома, у зв'язку із чим банк має підтвердити, що на час укладення відповідного договору діяли саме ці умови, а не інші. Тому з огляду на зміст статей 633, 634 ЦК України можна вважати, що другий контрагент (споживач послуг банку) лише приєднується до тих умов, з якими він ознайомлений.

Конструкція договору приєднання, викладена у частині першій статті 634 ЦК України, полягає не у тому, що споживач зобов'язаний самостійно ознайомитися з умовами і правилами надання послуг, пропонуваними однією стороною, а у тому, що споживач може лише до них приєднатися, не маючи можливості обговорювати умови договору приєднання, пропонуючи свої зміни тощо. Проте сама воля споживача на приєднання до певних умов такого договору, має бути однозначною та свідчити про певне її спрямування на досягнення згоди саме на певних умовах, запропонованих банком.

У разі укладення кредитного договору проценти за користування позиченими коштами та неустойка поділяються на встановлені законом (розмір

та підстави стягнення яких визначаються актами законодавства) та договірні (розмір та підстави стягнення яких визначаються сторонами в самому договорі).

У заяві позичальника відсутні умови договору про встановлення відповідальності у вигляді неустойки (пені, штрафів) за порушення зобов'язання у вигляді грошової суми та її визначеного розміру.

Банк, пред'являючи вимоги про погашення кредиту, просив, зокрема, крім тіла кредиту (сума, яку фактично отримав у борг позичальник), стягнути складові його повної вартості, пеню і штрафи за несвоєчасну сплату кредиту і процентів за користування кредитними коштами.

При зверненні до суду позивачем долучено до позовної заяви копію Умов, які не містять підпису позичальника, де у підпункті 2.4.2.2.7 передбачено, що клієнт зобов'язується погашати заборгованість за кредитом у повній сумі, сплатити нараховані за весь період користування кредитом відсотки, винагороду та неустойку (штраф, пеню), не пізніше дати, зазначеної в повідомленні банку, передбаченому підпунктами 2.4.2.3.2, 2.4.2.3.3 Умов.

Виходячи зі змісту наданих Умов, неможливо встановити дату їх схвалення, момент набрання ними чинності та орган управління юридичною особою, який уповноважений приймати та затверджувати зазначений локальний нормативний акт, що унеможлиблює з'ясувати, чи діяли Умови та у якій саме редакції на момент укладання кредитного договору, з огляду на відсутність відомостей про те, з якими саме Умовами ознайомлений та погодився відповідач.

З огляду на наведене суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, встановивши, що наявні у матеріалах справи Умови не містять підпису ОСОБА_1, а тому їх не можна вважати складовою частиною укладеного між сторонами договору, врахував, що у матеріалах справи відсутні інші достовірні підтвердження щодо випадків та порядку нарахування і сплати визначеної суми пені та штрафу за укладеним між сторонами кредитним договором.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2019 року у справі № 755/20484/15-ц (провадження № 61-6992свп18) можна ознайомитися за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83387237>.

2.6. Щодо належного виконання зобов'язання

За умови неналежного виконання покупцем зобов'язання щодо сплати внесків за отриманий автомобіль немає підстав вважати припиненою оскаржувану угоду та додатки до неї

05 вересня 2018 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу товариства з обмеженою відповідальністю «Авто

Просто» (далі – ТОВ «Авто Просто») у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Авто Просто» про визнання припиненими угоди, додатків до неї, а також договору застави, договору про зміни до договору застави, договору поруки та договору про зміни до договору поруки.

Судами встановлено, що в березні 2012 року між ТОВ «Авто Просто» та ОСОБА_1 укладено угоду № 385009 (з додатками 1–3) з метою придбання автомобіля. Система придбання автомобіля «Авто Так», що передбачена оскаржуваним договором, полягає у створенні групи покупців, які бажають придбати товар високої якості, зокрема автомобіль, та які стають учасниками такої системи. Відповідач надає учасникам послуги, що направлені на придбання автомобіля на основі системи «Авто Так».

Відповідно до розділу 1 Правил функціонування системи придбання в групах «Авто Так» поточна ціна автомобіля встановлюється постачальником в останній робочий день кожного місяця та інших платежів, передбачених угодою.

Додатком № 1 передбачено розмір вступного внеску, щомісячний цілий чистий внесок, щомісячний внесок в оплату послуг, щомісячний внесок в оплату страхового платежу і плату за право на отримання автомобіля.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 посилалася на те, що вона виконала свої зобов'язання за угодою та повністю сплатила відповідачу вартість замовленого нею автомобіля.

Рішенням районного суду в задоволенні позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що жодною статтею як угоди, так і додатків до неї не передбачено право позивача сплачувати, а обов'язок відповідача в подальшому розраховувати щомісячні внески в оплату послуг, після отримання автомобіля, виходячи з поточної ціни автомобіля, що діяла на день придбання такого автомобіля.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення районного суду та задовольняючи позов, керувався тим, що вимоги відповідача про сплату позивачем після 17 червня 2013 року повних внесків та інших передбачених угодою платежів у розмірах, обчислених із суми ціни автомобіля, яка перевищує 87 800,00 грн, тягне за собою перевищення встановленої угодою плати за отримані позивачем послуги (неправомірну вигоду), що суперечить частині першій статті 903 ЦК України.

Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Згідно з частиною першою статті 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

За правилами статті 526 ЦК України зобов'язання має виконуватись належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу.

Умовами укладеної між сторонами угоди передбачений обов'язок позивача про повну сплату ціни автомобіля та послуг відповідача шляхом оплати 120 внесків в порядку та розмірі, передбаченому умовами угоди та додатків до неї.

Відповідно до статті 599 ЦК України зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

Зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом (стаття 598 ЦК України).

У справі, що переглядалась, у період дії угоди ОСОБА_1 сплачено 99 внесків в оплату послуг (чисті внески) із 120, передбачених угодою, несплаченими залишились 21, тому відсутні підстави для визнання зобов'язання виконаним.

Висновки апеляційного суду щодо неможливості зміни суми заборгованості, а також про те, що після отримання позивачем автомобіля його поточна ціна не може збільшуватись спростовуються пунктом 2 додатка № 3 до Угоди.

Так, відповідно до пункту 3 додатка № 3 сума заборгованості за угодою має бути погашена в повному обсязі згідно з графіком внесків учасника.

Відповідно до статей 2, 3 додатка № 2 до угоди сума заборгованості може бути змінена в разі зміни поточної ціни автомобіля, що вказує на неправильне посилання апеляційного суду на те, що відповідач всупереч положенням статті 691 ЦК України в односторонньому порядку збільшив ціну автомобіля, указану в договорі купівлі-продажу.

З огляду на зазначене Верховний Суд дійшов висновку про те, що за умови неналежного виконання позивачем зобов'язання щодо сплати внесків за отриманий автомобіль відсутні підстави вважати припиненою оскаржувану угоду та додатки до неї, скасував рішення апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 вересня 2018 року у справі № 750/8470/17 (провадження № 61-7115свп18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76502865>.

3. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

3.1. Щодо оспорювання актового запису про народження дитини, який вчинено до 1 січня 2004 року, після досягнення дитиною повноліття, а також про можливість захисту прав позивача в порядку статті 56 КпШС України та неможливості застосування до спірних правовідносин частини третьої статті 136 СК України

Якщо актовий запис про народження дитини вчинений до 1 січня 2004 року, то при його оспорюванні застосовуються відповідні положення КпШС України, тому запроваджена частиною третьою статті 136 СК України заборона щодо неприпустимості оспорювання батьківства після досягнення дитиною повноліття не має зворотної дії в часі.

За допомогою позову особи, яка записана батьком дитини, про оспорення запису в книзі записів народжень відбувається захист приватного інтересу та приватного життя чоловіка відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що охоплює важливі аспекти особистої ідентичності

30 листопада 2023 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Відділ державної реєстрації актів цивільного стану Луцького міського управління юстиції у Волинській області, про виключення відомостей про особу як батька з актового запису про народження дитини, зобов'язання внести зміни до актового запису.

Судами встановлено, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням суду в березні 2009 року, про що зроблено відповідний актовий запис від 28 липня 2009 року № 401. Під час шлюбу народився ОСОБА_3, батьком якого записаний позивач.

З лютого 2009 року до досягнення ОСОБА_3 повноліття з позивача на користь відповідача стягували аліменти на утримання сина в розмірі 500,00 грн щомісяця. У 2020 році ОСОБА_3 досяг повноліття, однак відповідач пред'явила до суду позов про стягнення аліментів на повнолітню дитину, яка продовжує навчання.

У червні 2021 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, посилаючись на те, що існування актового запису, в якому він зазначений батьком дитини, порушує його права, оскільки після розірвання шлюбу на підставі судового рішення з нього стягували аліменти на сина. У рамках виконавчого провадження державним виконавцем накладено на нього штраф, накладено арешт на майно та рахунки, тимчасово обмежено його у праві виїзду за кордон, користуванні вогнепальною, мисливською, пневматичною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, тимчасово обмежено у праві полювання та керування транспортними засобами.

Рішенням міськрайонного суду в задоволенні позову відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції керувався тим, що основним джерелом доказу у цій категорії справ є обов'язкове проведення судової медичної експертизи генома ДНК людини, проведення якої не відбулося у зв'язку з тим, що сторони та повнолітній ОСОБА_3 не з'являлися до експертної

установи для відбору експериментальних зразків. Крім того, позивач без поважних причин пропустив встановлений статтею 56 КпШС України строк для звернення до суду з позовом про оспорування батьківства.

Апеляційний суд, змінюючи мотивувальну частину рішення суду першої інстанції, керувався тим, що оспорюваний актовий запис про народження ОСОБА_3 вчинений у серпні 2002 року, а тому до спірних правовідносин підлягають застосуванню відповідні положення КпШС України, чинні на час вчинення актового запису. Водночас існування відомостей про батька в актовому записі про народження дитини після досягнення дитиною повноліття саме по собі не призводить до порушення прав особи, яка записана батьком дитини.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з такими висновками апеляційного суду з огляду на таке.

За загальним правилом дії законів та інших нормативно-правових актів у часі (частина 1 статті 58 Конституції України) норми СК України застосовуються до сімейних відносин, які виникли після набрання ним чинності, тобто після 01 січня 2004 року.

У розділі VII Прикінцеві положення СК України законодавець не передбачив правил, аналогічних положенням абзацу 2 пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України. Тому заборона, запроваджена частиною третьою статті 136 СК України, щодо неприпустимості оспорування батьківства після досягнення дитиною повноліття не має зворотної дії в часі.

Оскільки актовий запис № 1325 про народження ОСОБА_3 вчинений відділом державної реєстрації актів цивільного стану 22 серпня 2002 року, то до спірних правовідносин підлягають застосуванню відповідні положення КпШС України (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин).

Законодавство про шлюб та сім'ю передбачало презумпцію про те, що батьком дитини жінки, яка перебуває у шлюбі, є не хтось інший, а її чоловік та допускало оспорування запису в якості батька дитини для виправлення можливих помилок. В інтересах дитини стаття 56 КпШС України встановлювала нетривалий річний строк для оспорування вказаного запису, обчислюваний з того часу, коли особі стало або повинно було стати відомо про проведений запис та не пов'язувала право на оспорування батьківства з досягненням дитиною повноліття. У КпШС України не було передбачено заборони на оспорування актового запису після досягнення дитиною повноліття.

У доктрині процесуального права позови про визнання поділяються на позитивні та негативні. По своїй суті позов особи, яка записана як батько, про оспорення запису в книзі записів народжень є негативним, в якому позивач стверджує, що в нього відсутні батьківські обов'язки. За допомогою такого позову відбувається захист приватного інтересу та приватного життя чоловіка

відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що охоплює важливі аспекти особистої ідентичності.

У справі, що переглядалася, апеляційний суд не звернув уваги на те, що по своїй суті позов особи, яка записана як батько, про оспорення запису в книзі записів народжень є негативним, в якому позивач стверджує, що в нього відсутні батьківські обов'язки. За допомогою такого позову відбувається захист приватного інтересу та приватного життя чоловіка відповідно до статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що охоплює важливі аспекти особистої ідентичності. Тому апеляційний суд зробив неправильний висновок про відсутність порушеного інтересу в позивача.

З урахуванням викладеного, Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду відступив від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного в постанові Верховного Суду від 19 грудня 2018 року у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 336/2362/16-ц (провадження № 61-19794св18).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 листопада 2023 року у справі № 161/10712/21 (провадження № 61-1153свп23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115654046>.

4. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди

4.1. Щодо обов'язку страховика здійснити страхову виплату в разі заподіяння шкоди третім особам під час дорожньо-транспортної пригоди особою, яка правомірно володіє забезпеченим транспортним засобом, проте не має посвідчення на право керування транспортним засобом відповідної категорії

Заподіяння шкоди третім особам під час ДТП особою, яка правомірно володіє забезпеченим транспортним засобом, проте не має посвідчення на право керування транспортним засобом відповідної категорії, є страховим випадком, і, як наслідок, у страховика виникає обов'язок здійснити страхову виплату за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власника наземного транспортного засобу, а після виплати страхового відшкодування – право регресу до водія, з вини якого завдано шкоди

08 листопада 2021 року Верховний Суд у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Еталон» (далі – ПрАТ «СК «Еталон») у справі за позовом ОСОБА_1 в інтересах неповнолітнього ОСОБА_2 та в інтересах малолітніх ОСОБА_3, ОСОБА_4 до ПрАТ «СК «Еталон» про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я фізичної особи.

Судами встановлено, що у червні 2014 року відбулась ДТП за участю водія ОСОБА_5, який керував автомобілем «Москвич-2140» та допустив зіткнення

з автомобілем ВАЗ–2101 під керуванням ОСОБА_6. Внаслідок ДТП ОСОБА_6 загинув на місці події від тяжких тілесних ушкоджень. На момент вчинення ДТП цивільно-правова відповідальність, пов'язана з експлуатацією транспортного засобу марки «Москвич–2140», застрахована у ПрАТ «СК «Еталон».

У серпні 2017 року ПрАТ «СК «Еталон» відмовило ОСОБА_1, яка є дружиною померлого ОСОБА_6, у виплаті страхового відшкодування, зазначивши, що ОСОБА_5 вчинив ДТП у віці 14 років, тому він не є особою, яка правомірно експлуатувала транспортний засіб на момент скоєння ДТП, у зв'язку з чим його цивільно-правова відповідальність не є такою, що застрахована відповідачем, і зазначена подія не може бути визнана страховим випадком.

У серпні 2018 року ОСОБА_1 в інтересах неповнолітнього ОСОБА_2 та в інтересах малолітніх ОСОБА_3, ОСОБА_4 звернулася до суду з позовом до ПрАТ «СК «Еталон» та просила стягнути з відповідача на її користь, а також на користь її неповнолітніх дітей, законним представником яких вона є, страхове відшкодування, пов'язане із втратою годувальника, заборгованість зі сплати страхового відшкодування за страховим випадком, пов'язаного з відшкодуванням моральної шкоди, судові витрати.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Судові рішення мотивовано тим, що ДТП сталася з вини водія, який керував забезпеченим транспортним засобом, а тому відповідно до положень Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон № 720-IX), статті 1200 ЦК України ПрАТ «СК «Еталон» зобов'язано виплатити страхове відшкодування особам, які перебували на утриманні потерпілого, який загинув у результаті ДТП.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

У контексті розглядуваного спору Верховний Суд вказав на необхідність розмежування понять «правомірна експлуатація транспортного засобу» і «правомірне володіння транспортним засобом».

Правомірна експлуатація транспортного засобу – це право особи, яка має водійське посвідчення або інший документ, встановлений законом, експлуатувати транспортний засіб, тоді як правомірне володіння транспортним засобом надає особі лише право щодо володіння транспортним засобом як річчю, але за відсутності в особі водійського посвідчення або іншого документа, встановленого законом, у такої особи відсутнє право на експлуатацію автомобіля.

Згідно зі змістом частини першої статті 397 ЦК України володільцем майна є особа, яка фактично тримає його у себе.

У статті 398 ЦК України передбачено, що право володіння виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передане власником, а також на інших підставах, встановлених законом.

Відповідно до визначень, що містяться у пунктах 1.4, 1.6 статті 1 Закону № 720-IX, особи, відповідальність яких застрахована, – страхувальник та інші особи, які правомірно володіють забезпеченим транспортним засобом.

Фактична передача власником транспортного засобу іншій особі, навіть із порушенням публічно-правових норм, зокрема особі, яка не має посвідчення водія на право керування транспортним засобом відповідної категорії, тим не менше породжує правомірне володіння з огляду на наявність волі власника транспортного засобу. У такому випадку має місце неправомірна експлуатація особою транспортного засобу, що не є тотожним неправомірному володінню особою транспортним засобом, а тому у розумінні пункту 1.6 статті 1 Закону № 720-IX особа не може вважатися такою, відповідальність якої не застрахована.

У справі, що переглядалася, не встановлено обставин, що ОСОБА_5 протиправно володів транспортним засобом, що потрапив у ДТП.

Ураховуючи наведене, Верховний Суд у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку про те, що у випадку заподіяння шкоди третім особам під час ДТП особою, яка правомірно володіє забезпеченим транспортним засобом, проте не має посвідчення на право керування транспортним засобом відповідної категорії, такий випадок є страховим і, як наслідок, у страховика виникає обов'язок здійснити страхову виплату за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власника наземного транспортного засобу.

Права страховика у такому випадку захищені підпунктом «б» підпункту 38.1.1 пункту 38.1 Закону № 720-IX, яким передбачено право страховика після виплати страхового відшкодування подати регресний позов до водія забезпеченого транспортного засобу, який спричинив ДТП, якщо він керував транспортним засобом без права на керування транспортним засобом відповідної категорії.

Також, не встановивши підстав для відступу від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 жовтня 2018 року у справі № 161/8578/16 (провадження № 61-20738св18), Верховний Суд у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду зазначив, що при визначенні наявності підстав для здійснення страховою компанією відшкодування у разі настання страхового випадку, визначальним є настання події, яка є страховим випадком. Страховим випадком є ДТП, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілого. Під правомірним володінням транспортним засобом для цілей страхування потрібно розуміти таке володіння, яке виникло з волі власника, або іншої уповноваженої особи в результаті передачі у фактичне володіння та/або управління транспортним засобом. Порушення Правил

дорожнього руху, в тому числі передача транспортного засобу в управління особі, яка не має права керування таким транспортним засобом, є порушенням публічного права, що не впливає на оцінку події ДТП як страхового випадку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 8 листопада 2021 року у справі № 610/2229/18 (провадження № 61-16760свп19) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101634295>.

4.2. Щодо правонаступництва ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» усіх прав та обов'язків ДП «Добропіллявугілля»

Член сім'ї померлого внаслідок професійного захворювання працівника має право вимагати відшкодування моральної шкоди незалежно від часу настання такої шкоди виключно з роботодавця, а в разі реорганізації останнього – з його правонаступника

12 грудня 2019 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за її позовом до товариства з обмеженою відповідальністю «ДТЕК Добропіллявугілля» (далі – ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля»), третя особа – відділення виконавчої дирекції фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в м. Суми (далі – Відділення), про відшкодування моральної шкоди.

Судами встановлено, що з 1982 року до червня 2010 року ОСОБА_2 перебував у трудових відносинах з Державним підприємством «Добропіллявугілля» (далі – ДП «Добропіллявугілля»), відокремлений підрозділ «Шахта «Новодонецька», правонаступником якого є ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля», був інвалідом третьої групи внаслідок професійного захворювання, мав ступінь втрати професійної працездатності 40 %. ОСОБА_2 помер у 55-річному віці. На підтвердження причинного зв'язку смерті останнього з професійним захворюванням до суду надано копію довідки про причинний зв'язок смерті з професійним захворюванням або трудовим каліцтвом, що видана на підставі акта огляду МСЕК.

У квітні 2017 року позивач зверталась до Відділення із заявою про призначення на її користь страхових виплат внаслідок втрати годувальника, а саме її чоловіка ОСОБА_2, який отримував страхові виплати до дня смерті. При розгляді наданих документів встановлено, що вона не досягла пенсійного віку та є працездатною особою, тому право на призначення страхових виплат у разі смерті чоловіка вона не має. Відділенням щомісячні страхові виплати у разі смерті потерпілого на її користь не призначалися та не виплачувалися. На підставі статті 1167 ЦК України та статті 237-1 КЗпП України потерпіла особа (члени її сім'ї) мають право вимагати відшкодування моральної шкоди незалежно від часу настання такої шкоди виключно з роботодавця.

У липні 2017 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» про відшкодування моральної шкоди.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. Судові рішення мотивовано тим, що ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» є неналежним відповідачем у справі, оскільки померлий ОСОБА_2 не перебував у трудових відносинах із відповідачем, а позивач не надала доказів на підтвердження того, що ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» є правонаступником ДП «Добропіллявугілля».

Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Згідно зі статтею 153 КЗпП України забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці.

Власник або уповноважений ним орган повинен впроваджувати сучасні засоби техніки безпеки, які запобігають виробничому травматизмові, і забезпечувати санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань працівників.

Відповідно до статті 1168 ЦК України моральна шкода, завдана каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, може бути відшкодована одноразово або шляхом здійснення щомісячних платежів.

Моральна шкода, завдана смертю фізичної особи, відшкодовується її чоловікові (дружині), батькам (усиновлювачам), дітям (усиновленим), а також особам, які проживали з нею однією сім'єю.

У справі, що переглядалася, позивач є дружиною померлого ОСОБА_2, а тому як член його сім'ї має право на відшкодування моральної шкоди, завданої їй смертю останнього, що настала внаслідок професійного захворювання. Проте суди відмовили у задоволенні позову, оскільки у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань відсутня інформація про припинення діяльності ДП «Добропіллявугілля», тому ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» не може нести відповідальність за зобов'язаннями, які виникли у ДП «Добропіллявугілля».

Згідно з пунктом 5 наказу Міністерства вугільної промисловості України від 07 лютого 2011 року № 50 ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» є правонаступником усіх прав та обов'язків ДП «Добропіллявугілля».

3 листа Міністерства енергетики та вугільної промисловості України убачається, що регіональне відділення Фонду державного майна України по Донецькій області та ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» уклали договір оренди цілісного майнового комплексу ДП «Добропіллявугілля». Пунктом 1.7 цього

договору передбачено, що орендар є правонаступником усіх прав та обов'язків реорганізованого ДП «Добропіллявугілля» в установленому порядку.

З огляду на зазначене ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» є належним відповідачем у справі.

Відповідно до частини другої статті 1168 ЦК України моральна шкода, завдана смертю фізичної особи, відшкодовується, у цьому випадку, дружині померлого ОСОБА_2. Вимоги позивача до ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля» є обґрунтованими і не суперечать законодавству.

Враховуючи ступінь фізичних і моральних страждань позивача, їх тривалість і тяжкість, незворотність втрати, істотність вимушених змін у її житті, а також з урахуванням конкретних обставин справи, і наслідків, що наступили, виходячи з міркувань розумності, виваженості та справедливості, Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду рішення судів попередніх інстанцій скасував, позов задовольнив, стягнув з відповідача на користь позивача 300 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди, завданої смертю чоловіка, що буде відповідати тим стражданням і переживанням, які вона пережила та переносить.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 грудня 2019 року у справі № 227/1240/17 (провадження № 61-28847свп18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86793792>.

5. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин

5.1. Щодо права кредитора на вимогу до спадкоємців

В абзаці другому частини другої статті 1282 ЦК України передбачається спеціальний, додатковий за своєю правовою природою, спосіб захисту цивільних прав та інтересів кредитора спадкодавця в разі, якщо спадкоємці не виконають його вимоги. Застосування зазначеної норми не виключає можливості використання альтернативного способу захисту, зокрема пункту 5 частини другої статті 16 ЦК України про примусове виконання обов'язку в натурі. Кредитор має право на власний розсуд обирати один зі способів захисту, які надаються йому законом, якщо інше правило в імперативному порядку не визначено в цивільному законі

25 квітня 2018 року Верховний Суд у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_8 у справі за позовом публічного акціонерного товариства «УкрСиббанк» (далі – ПАТ «УкрСиббанк», банк) до ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9 (законним представником якої є ОСОБА_8), ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12 (законним представником якого є ОСОБА_13) про стягнення заборгованості за кредитними договорами.

Судами встановлено, що між АКІБ «УкрСиббанк», правонаступником якого є ПАТ «УкрСиббанк», та ОСОБА_14 у 2005 та 2007 роках укладено кредитні договори. 07 липня 2010 року ОСОБА_14 помер. На час відкриття спадщини зобов'язання померлого за кредитними договорами з повернення кредитних коштів та відсотків, нарахованих за його життя, залишилися невиконаними. У листопаді 2010 року банк подав до державної нотаріальної контори вимогу кредитора до відповідачів як спадкоємців позичальника, яка не була задоволена у добровільному порядку.

У квітні 2013 року банк звернувся до суду з позовом про стягнення з відповідачів на свою користь заборгованості за згаданими кредитними договорами.

Рішенням районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, позов задоволено. Судові рішення мотивовано тим, що після смерті ОСОБА_14 залишилися невиконаними зобов'язання за кредитними договорами з повернення кредитних коштів та відсотків, що були нараховані за його життя. ПАТ «УкрСиббанк» пред'явив вимогу кредитора за місцем відкриття спадщини та у строк, визначений статтею 1281 ЦК України. Загальна сума заборгованості за кредитними договорами є меншою за загальну вартість успадкованого відповідачами майна, тому банк з урахуванням розміру часток кожного з відповідачів у спадщині вправі вимагати стягнення з них заборгованості за договорами на підставі частини першої статті 1282 ЦК України.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

Відповідно до структури ЦК України у книзі першій, розділі I «Основні положення», у статті 16 визначені загальні способи захисту цивільних прав та інтересів. Ці способи захисту є універсальними для всіх правовідносин та можуть бути застосовані особою для врегулювання спірних правовідносин. Застосовувані способи захисту цивільних прав мають відповідати характеру спірних правовідносин та природі спору, що існує між сторонами.

Аналіз структури та змісту ЦК України дає підстави для висновку, що застосування спеціальних способів захисту, які визначені законодавцем для захисту окремих категорій цивільних прав, не виключає можливості також застосовувати загальні способи захисту цивільних прав та інтересів.

Зокрема, відповідно до абзацу 2 частини другої статті 1282 ЦК України у разі відмови від одноразового платежу суд за позовом кредитора накладає стягнення на майно, яке було передане спадкоємцям у натурі.

У наведеній нормі права передбачається спеціальний, додатковий за своєю правовою природою, спосіб захисту цивільних прав та інтересів кредитора спадкодавця в разі, якщо спадкоємці не виконають його вимоги. Ані зі змісту, ані з системного аналізу наведеного правила у зв'язку з іншими нормами ЦК України Верховний Суд не має правових підстав зробити висновок, що такий спосіб захисту є єдино можливим.

Застосування положень статті 1282 ЦК України не виключає можливості застосування альтернативного способу захисту, зокрема пункту 5 частини другої статті 16 ЦК України про примусове виконання обов'язку в натурі.

Тлумачення змісту статті 1282 ЦК України окремо від інших норм ЦК України позбавить кредитора права на захист своїх цивільних прав та інтересів у тому випадку, якщо на час його звернення до суду з відповідною позовною вимогою майно, яке було передано спадкоємцю у натурі, не збереглося.

Відповідно до структури ЦК України кредитор має право обирати один зі способів захисту, які надаються йому законом, якщо інакше правило в імперативному порядку не визначено у цивільному законі. При цьому вибір способу захисту кредитор здійснює на власний розсуд.

Відповідно до статті 5 ЦПК України застосовуваний судом спосіб захисту цивільного права має відповідати критерію ефективності. Тобто цей спосіб має бути дієвим, а його реалізація повинна мати наслідком відновлення порушених майнових або немайнових прав та інтересів управомоченої особи.

Таке розуміння права кредитора на обрання ефективного способу захисту не порушуватиме прав та інтересів спадкоємців, оскільки завжди в основі вирішення питання про прийняття спадщини лежить вольовий акт, пов'язаний із наміром спадкоємця прийняти спадщину.

Зважаючи на наведене, обґрунтованим є висновок суду першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, що ПАТ «УкрСиббанк» вправі вимагати з відповідачів стягнення суми заборгованості за кредитними договорами, оскільки обов'язок спадкоємців боржника перед позикодавцем (кредитором) спадкодавця полягає у поверненні сум за кредитом та іншими нарахуваннями за позикою, що виникли до дня смерті спадкодавця, але в межах вартості одержаного у спадок майна та відповідно до розміру часток кожного з них.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 квітня 2018 року у справі № 645/3265/13-ц (провадження № 61-5552свп18) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74120911>.

6. Справи окремого провадження

6.1. Щодо правового значення факту постійного проживання особи на території України станом на 24 серпня 1991 року для видачі паспорта громадянина України замість втраченого або викраденого

Факт постійного проживання особи станом на 24 серпня 1991 року не має правового значення для видачі паспорта громадянина України замість втраченого або викраденого, тому не підлягає встановленню в судовому порядку, що є самостійною підставою для відмови в задоволенні заяви

15 вересня 2021 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу Головного управління Державної міграційної служби України в Одеській області у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересована особа – Кодимський районний сектор Головного управління Державної міграційної служби України в Одеській області, про встановлення факту, що має юридичне значення.

Судами встановлено, що ОСОБА_1 народився ІНФОРМАЦІЯ_1 у с. Рашків, Кам'янського району Республіки Молдова. З початку вісімдесятих років та до теперішнього часу проживає на території України. У березні 1997 року отримав громадянство України та паспорт громадянина України, проживав та був зареєстрований у м. Кодима Одеської області. У листопаді 2018 року втратив паспорт, про що в установленому законом порядку повідомив правоохоронні органи України. За результатами перевірки факту втрати паспорта складено висновок, який підтвердив цю обставину. У подальшому отримав відмову Центру надання адміністративних послуг у видачі нового паспорта громадянина України замість втраченого, оскільки відсутні документи, що підтверджують його проживання в Україні станом на 24 серпня 1991 року.

У лютому 2019 року ОСОБА_1 звернувся до суду із заявою про встановлення факту, що він ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, станом на 24 серпня 1991 року проживав в Україні, в м. Кодима Одеської області.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, заяву задоволено. Судові рішення мотивовано тим, що ОСОБА_1 тривалий час не може відновити паспорт громадянина України, територіальний підрозділ Державної міграційної служби за місцем реєстрації заперечень на заяву не мав та підтвердив необхідність такого рішення суду. У цій справі не йдеться про спір про право ОСОБА_1 на набуття громадянства України.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Указом Президента України від 27 березня 2001 року № 215/2001, у редакції Указу Президента України від 27 червня 2006 року № 588/2006, затверджено Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень, який визначає перелік документів, що подаються для встановлення, оформлення та перевірки належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України, а також процедуру подання цих документів та провадження за ними, виконання прийнятих рішень з питань громадянства України.

Для встановлення належності до громадянства України особа, яка станом на 24 серпня 1991 року постійно проживала на території України, подає, зокрема

судове рішення про встановлення юридичного факту постійного проживання особи на території України станом на 24 серпня 1991 року.

Отже, встановлення факту постійного проживання особи станом на 24 серпня 1991 року необхідно для встановлення належності до громадянства України.

У справі, що переглядалася, заявник встановлення факту постійного проживання на території України обґрунтовував необхідністю звернення до підрозділу Державної міграційної служби України за місцем його фактичного проживання у м. Києві із заявою про видачу паспорта громадянина України замість втраченого або викраденого та подальшої перевірки даних про його особу вказаним органом згідно з положеннями Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України.

Враховуючи викладене, факт постійного проживання особи станом на 24 серпня 1991 року не має правового значення для видачі паспорта громадянина України замість втраченого або викраденого, тому не підлягає встановленню в судовому порядку.

Отже, Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду конкретизував висновок, сформульований у постанові Верховного Суду у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 08 квітня 2020 року у справі № 757/44694/17 (провадження № 61-14495св18) та зазначив, що факт постійного проживання особи станом на 24 серпня 1991 року не має правового значення для видачі паспорта громадянина України замість втраченого або викраденого, тому не підлягає встановленню в судовому порядку, що є самостійною підставою для відмови в задоволенні заяви.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 вересня 2021 року у справі № 503/246/19 (провадження № 61-11660свп20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818600>.

7. Питання процесуального права

7.1. Щодо об'єднання в одне провадження позовних вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства

Порушення правил об'єднання позовних вимог у разі, якщо суд за клопотанням сторони або з власної ініціативи не роз'єднає позовних вимог, є підставою для повернення позовної заяви з огляду на пункт 2 частини четвертої статті 185 ЦПК України. При цьому роз'єднання позовних вимог можливе лише в тому випадку, якщо кожна з виділених вимог може бути предметом розгляду в тому суді, який роз'єднав позовні вимоги

05 серпня 2021 року Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (письмове провадження)

касаційну скаргу Дніпровської міської ради у справі за її позовом до ОСОБА_1, товариства з обмеженою відповідальністю «Дуос Капітал» (далі – ТОВ «Дуос Капітал»), ОСОБА_2 про визнання недійсними акта приймання-передачі до статутного капіталу товариства нерухомого майна, акта приймання-передачі нерухомого майна учаснику товариства, визнання недійсним протоколу загальних зборів учасників товариства, скасування записів про право власності та зобов'язання повернути земельну ділянку.

Судами встановлено, що у позовній заяві позивач об'єднав як позовні вимоги, які слід розглядати в порядку господарського судочинства, так і позовні вимоги, які підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, позовну заяву Дніпровської міської ради визнано неподаною та повернуто позивачу з підстав, передбачених пунктом 2 частини четвертої статті 185 ЦПК України, у зв'язку з порушенням правил об'єднання позовних вимог, оскільки в позовній заяві об'єднано декілька вимог, які належить розглядати за правилами різного судочинства (господарського та цивільного).

Верховний Суд погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Частиною четвертою статті 188 ЦПК України передбачено, що не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Згідно з пунктом 2 частини четвертої статті 185 ЦПК України заява повертається у випадках, коли порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, у яких є підстави для застосування положень статті 188 цього Кодексу).

Відповідно до частини шостої статті 188 ЦПК України суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виділивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання цивільного судочинства. Розгляд позовних вимог, виділених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог.

Зміст наведених норм свідчить, що порушення правил об'єднання позовних вимог, у разі якщо суд за клопотанням сторони або з власної ініціативи не роз'єднає позовні вимоги, є підставою для повернення позовної заяви на підставі пункту 2 частини четвертої статті 185 ЦПК України.

Роз'єднання позовних вимог можливе лише в тому випадку, якщо кожна з виділених вимог може бути предметом розгляду в тому суді, який роз'єднав позовні вимоги. Такий висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22 серпня 2019 року в справі № 9901/458/19.

Зважаючи на наведене, оскільки позивач порушив правила об'єднання позовних вимог, роз'єднання яких є неможливим з огляду на те, що їх слід

розглядати в порядку різного судочинства, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, правильно повернув позовну заяву на підставі пункту 2 частини четвертої статті 185 ЦПК України.

Посилання у касаційній скарзі на те, що позовні вимоги слід розглядати в одному провадженні, оскільки вони є однорідними, нерозривно пов'язаними між собою, є безпідставними, оскільки припис частини четвертої статті 188 ЦПК України унеможлиблює розгляд в одному провадженні вимог, які за предметом належать до юрисдикції різних судів.

З урахуванням викладеного, Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку про відсутність підстав для відступу від висновку, викладеного в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 серпня 2020 року в справі № 199/6039/19 (провадження № 61-6210св20).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 5 серпня 2021 року у справі № 199/6042/19 (провадження № 61-11658свп20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99073630>.

Огляд правових висновків палат Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду за 2018–2023 роки / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС канд. юрид. наук, доцент Крат В. І. Київ, 2024. – 33 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua